

## ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ІНДИКАТОРІВ

*У роботі зроблено критичну оцінку існуючого механізму взаємодії споживчого кошику, споживчого набору, прожиткового мінімуму в українській економіці. Запропоновано модель інтеграції споживчого набору, прожиткового мінімуму, національної свідомості та ВВП для української економіки. Удосконалено механізми впливу на українську економіку соціальних та економічних індикаторів через розробку якісних та кількісних механізмів їх інтеграції.*

**Ключові слова:** соціальні індикатори, економічні індикатори, споживчий набір, споживчий кошик, ВВП, прожитковий мінімум, індекс споживчих цін.

**П**остановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Україна стоїть перед вибором: прийняти європейські цінності та інтегруватись у світове товариство або відмовитись від розвитку та деградувати як держава та як нація з беззаперечним зникненням з політичної карти світу. Одним із напрямів розвитку українського суспільства та виходу української економіки з кризи є дослідження питань глобальної зміни впливу та взаємодії споживчого набору, прожиткового мінімуму, національної свідомості та ВВП.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення досліджуваної проблеми і на які спирається автор.** Проведений аналіз вітчизняної нормативно-правової бази щодо цього питання дозволив констатувати таке. Згідно з роз'ясненням Держстату України [10] поняття «споживчий кошик» використовується для розрахунку прожиткового мінімуму і не має жодного стосунку до розрахунку індексу споживчих цін (ІСЦ). Органи державної статистики розраховують ІСЦ на основі споживчого набору товарів (послуг).

Термін «споживчий кошик» запроваджено Законом України «Про мінімальний споживчий бюджет» [5], який закладає основи соціального захисту і соціальних гарантій для населення України при переході до ринкової економіки. Статтею 1 цього Закону визначено, що мінімальний споживчий бюджет – це набір продовольчих і непродовольчих товарів та послуг у натуральному і вартісному вираженні, що забезпечує задоволення основних фізіологічних і соціально-культурних потреб людини. Керуючись Законом України «Про мінімальний споживчий бюджет» [5], до споживчих кошиків слід включати науково обґрунтовані, збалансовані за потребою стандартні набори товарів і послуг, базовані на мінімальних нормах і нормативах споживання, що розробляються науковими установами та організаціями відповідного профілю.

При цьому набори продуктів харчування для дітей віком до 18 років формуються на основі рекомендованих для відповідного віку раціональних норм. Крім того, цим Законом України передбачено, що вартісна оцінка мінімального споживчого бюджету переглядається з урахуванням індексу цін на споживчі товари та послуги, але не рідше одного разу на рік.

Таким чином, на законодавчому рівні визначено взаємозв'язок між споживчим кошиком та індексом цін на споживчі товари.

Законом «Про прожитковий мінімум» [6] встановлено термін «набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг» та передбачено такі принципи форму-

вання наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг: 1) забезпечення дитини повноцінним харчуванням для розвитку організму; 2) забезпечення дитини віком від 6 до 18 років додатковим харчуванням для активного соціального та фізичного розвитку; 3) задоволення організму працюючої особи у відтворенні працездатності, збереження працездатності для безробітного, відновлення у необхідних випадках працездатності для особи, яка її втратила; 4) підтримання повноцінного функціонування організму людини похилого віку. Ця позиція підтверджується Державною службою статистики України [10]. У свою чергу, за «Методологічними положеннями щодо організації статистичного спостереження за змінами цін» [8], споживчий набір товарів (послуг) розглядається як єдиний для всіх регіонів країни репрезентативно відібраний перелік товарів та послуг, що найчастіше споживаються населенням.

**Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.** У цілому сучасний механізм взаємодії споживчого кошика, споживчого набору, прожиткового мінімуму в українській економіці може бути поданий таким чином (рис. 1).

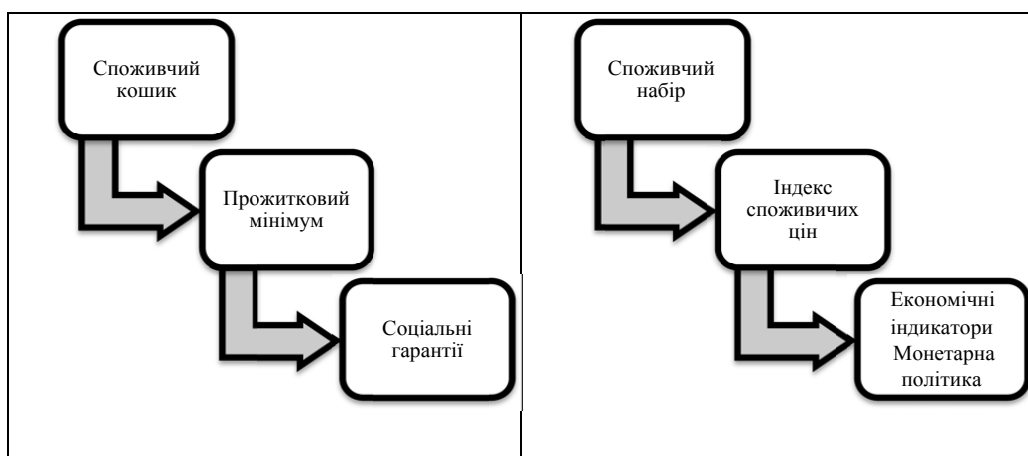


Рис. 1. Сучасний механізм взаємодії споживчого кошика, споживчого набору, прожиткового мінімуму в українській економіці

Враховуючи сучасну трансформацію світової економічної системи та існуючий рівень підвищення національної свідомості українців доцільною є інтеграція соціальних та економічних індикаторів. Науково-теоретична і практична значущість вирішення зазначених питань обумовили вибір теми роботи та свідчать про її актуальність. Обраний метод розрахунку прожиткового мінімуму може бути використаний не тільки як інструмент соціальної політики держави, а і як дійовий інструмент економічного розвитку країни, що уможливить запуск механізмів виведення вітчизняної економіки з кризи. Доцільно переглянути такий механізм з позиції глобалізації світової економіки та зростання рівня національної свідомості в Україні.

**Формулювання мети статті.** Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо інтеграції споживчого набору, прожиткового мінімуму, національної свідомості та ВВП для виходу української економіки з кризи.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** Базовими індикаторами економічного розвитку країни традиційно виступають ВВП та частка тіньової економіки. При цьому, як справедливо зазначає З. Варналій, «виникнення і функціонування тіньової економіки в Україні обу-

мовлене низкою політичних, економічних і соціальних причин, які витікають з неналежного методологічного, законодавчого та нормативного забезпечення економічної трансформації суспільства» [11]. На цей час Україна є однією з країн світу, яка досі не здолала економічну кризу.

Відправним кроком виявлення взаємозв'язків між соціальними та економічними показниками є аналіз динаміки ВВП на душу населення. Враховуючи пострадянське минуле нашої країни, в процесі аналізу доцільно порівнювати відповідні показники між Україною, Росією, Казахстаном, Білоруссю та Азербайджаном. Світовим банком наведено порівняльні показники зміни ВВП на душу населення за період 1999–2014 рр. (рис. 2).

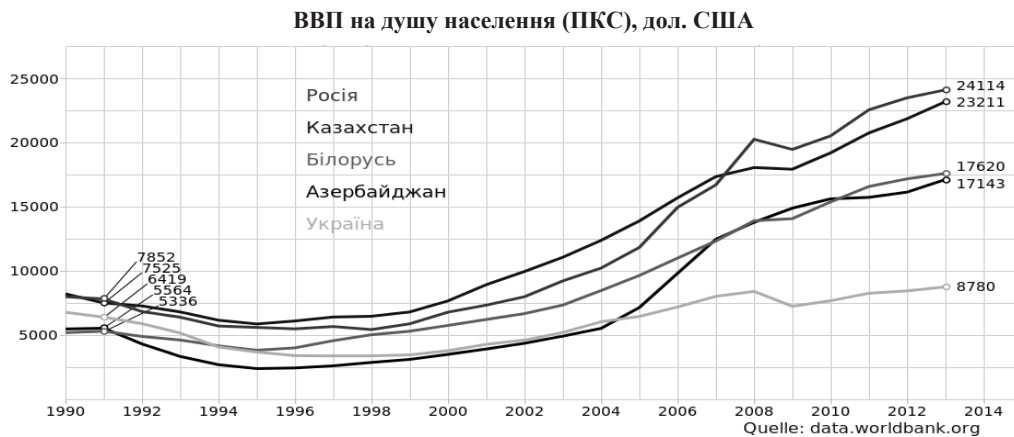


Рис. 2. ВВП на душу населення за період 1999–2014 рр. [1]

За аналізований період українська економіка продемонструвала чітку тенденцію до зменшення ВВП на душу населення порівняно з іншими країнами. Так, у 1990 р. цей показник склав 6419 дол. США (3-тє місце) при максимальному значенні 7852 дол. США для Росії. У 2014 р. він склав 8780 дол. США для України (5-тє місце) при 24114 дол. США для Росії (1-ше місце). Таким чином, ВВП на душу населення України склав у 1990 р. 98,17 та в 2014 р. 48,31% від середнього значення для досліджуваних країн.

Окрему увагу слід зосередити на показниках тіньового ВВП України. За оцінкою проф. Ф. Шнайдера, інтегральний показник рівня тіньової економіки для України склав: 32% у 2012 р., 35 у 2013 р. та 40% у 2014 р. [2]. Негативну тенденцію щодо тіньової економіки України підтверджують світові рейтинги (табл. 1).

Як справедливо наголошують А. Бочі та В. Поворозник, «аналіз Індексу економічних свобод-2014 засвідчив, що одні з найгірших умов для розвитку економіки серед країн Європи та більшості пострадянських країн є в Україні. Динаміка показників говорить про незадовільний стан інвестиційного клімату та рівня корупції, де Україна традиційно належать одні з найнижчих рейтингів у світі: 168-ме та 152-ге місця відповідно.

Аналогічні показники за критерієм рівня корупції у Камеруну, а за критерієм інвестиційного клімату – у Конго» [3]. При цьому, зростання рівня тіньової економіки в динаміці та загальний низький рівень України у відповідних світових рейтингах підтверджують наявність потенціалу для виходу з кризи за умови зміни впливу та взаємозв'язку споживчого набору, прожиткового мінімуму та ВВП як механізму подолання економічної кризи.

Місце України у світових рейтингах, що характеризують тіньовий рівень національної економіки [3]

Індекс				
EconomicFreedom Index, 2014	Corruption Perception Index, 2013	DoingBusiness, 2014	World Competitiveness Report, 2014–15	ShadowEconomy Index, 1999–07
Місце України				
155 (outof 186)	144 (outof 177)	112 (outof 189)	76 (outof 144)	145 (outof 162)
Рейтинг				
Heritage Foundation	Transparency International	WorldBank	WorldEconomic Forum	Schneider, Buehn, Montenegro

Цікавим у контексті оцінювання обґрунтованості розрахунку споживчого кошика є порівняння норми і рівня споживання продуктів харчування населенням України. Так, у споживчому кошику не передбачено 60,9% раціональної норми молока та молочних продуктів. Аналізуючи споживчий кошик за регіонами України, С.В. Бурлуцький звертає увагу [4, с. 37], що найнижча вартість продуктів, які входять до споживчого кошика, зафіксована у Волинській (379 грн), Херсонській (близько 400 грн) і Дніпропетровській (403,19 грн) областях.

Окреслені негативні тенденції щодо відповідності споживчого кошика, прожиткового мінімуму споживчому набору та загальному ІСЦ ставлять в актуальну площину доцільність перегляду механізму взаємодії та взаємовпливу цих індикаторів у діючій економічній системі України.

Розглядаючи приховані тригери економічного зростання в країнах Вишеградської четвірки та в Україні, А. Бочі та В. Поворозник констатують, що забезпечення економічного розвитку за умов високих показників тіньової економіки в Україні є неможливим [3].

Враховуючи сучасний перегляд світової економічної системи, існуючий рівень підвищення національної свідомості українців та міжнародний досвід доцільним є інтеграція соціальних та економічних індикаторів та їх комплексна взаємодія для виходу вітчизняної економіки з кризи.

Пропонований для вітчизняної економіки механізм взаємодії споживчого набору, прожиткового мінімуму, ВВП схематично наведено на рис. 3.

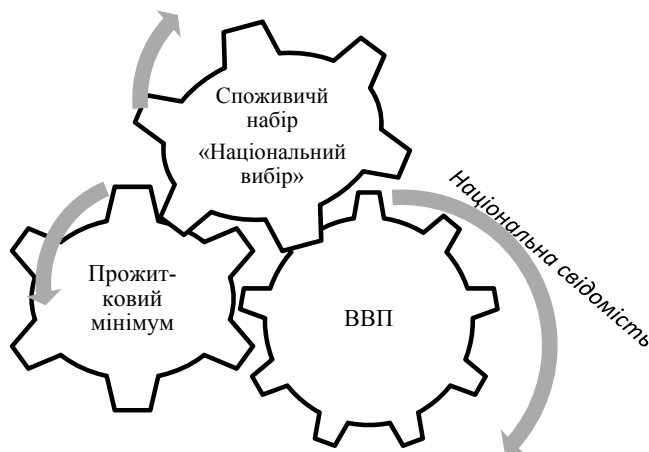


Рис. 3. Пропонований механізм взаємодії споживчого набору, прожиткового мінімуму, ВВП

В основу його функціонування слід покласти споживчий набір «Національний вибір», прожитковий мінімум та ВВП. Рушійною силою функціонування такого механізму є національна свідомість українців.

Складовою виведення української економіки з кризи може стати модель інтеграції споживчого набору, прожиткового мінімуму, національної свідомості та ВВП для української економіки, яку наведено на рис. 4.

Вона передбачає відмову від споживчого кошика як бази для визначення прожиткового мінімуму.

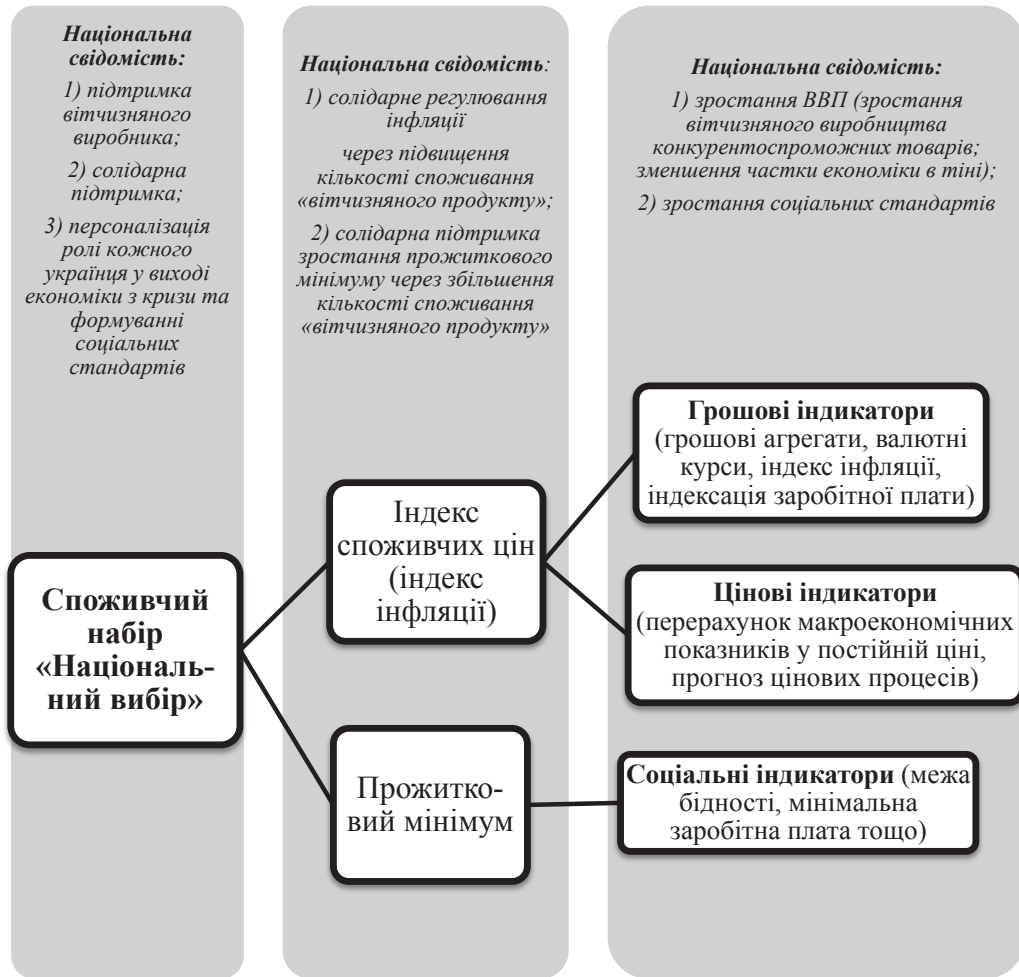


Рис. 4. Пропонована модель інтеграції споживчого набору, прожиткового мінімуму, національної свідомості та ВВП для української економіки

Обґрунтованість такого рішення підтверджується, зокрема, дослідженнями О. Ігнатової, Т. Стародубцевої, М. Тарасенко [7], які встановили, що формування споживчого кошика в теорії значно відрізняється від потреб людей в Україні на практиці. А.К. Писаревська зауважує [9, с. 35], що до споживчого кошика українця не включено медичні послуги, які навіть у державних медичних закладах не є повністю безкоштовними, не врахована можливість платного навчання у вищих навчальних закладах.

Сучасні зміни національної свідомості українців, підвищення рівня національної гідності та загальне прагнення до формування громадянського суспільства може служити якісною базою для інтеграції соціальних та економічних індикаторів. При цьому важливим є застосування принципу справедливості для всіх верств населення та прозорості розрахунку соціальних індикаторів.

Тому в запропонованій моделі передбачено використання споживчого набору «Національний вибір» як єдиного індикатора, за яким визначаються і соціальні стандарти (прожитковий мінімум) і економічні індикатори (індекс споживчих цін, індекс інфляції). Безумовно, така модель повинна розглядатись як складова загальної стратегії виведення української економіки з кризи.

Запуск якісного механізму взаємодії споживчого набору, прожиткового мінімуму, національної свідомості та ВВП для вітчизняної економіки відбувається за рахунок застосування єдиного індикатора соціальних та економічних стандартів – споживчого набору «Національний вибір».

При цьому рівень інфляції буде стримуватися збільшенням обсягів попиту в кількісному вимірнику. Це спонукає, в тому числі, до зменшення рівня тіні в українській економіці, оскільки вітчизняні виробники будуть підтримуватися суспільством. Додатковим важелем у цьому аспекті виступає ефективна податкова політика, зокрема зменшення податкового навантаження, яке буде давати додаткові сигнали щодо виходу з тіні. Таким чином, будуть запуснені кількісні механізми взаємодії споживчого набору, прожиткового мінімуму, національної свідомості та ВВП для вітчизняної економіки. Саме цей підхід уможливить вихід вітчизняної економіки з кризи внаслідок глобальної зміни впливу і взаємодії суспільства та економіки, національної свідомості та розвитку економічного способу мислення українців.

**Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок.** Проведений аналіз свідчить, що українська економіка демонструє суттєве зменшення ВВП як в цілому, так і на душу населення. При цьому зростання рівня тіньової економіки в динаміці та загальний низький рівень України у відповідних світових рейтингах (EconomicFreedomIndex, CorruptionPerceptionIndex, DoingBusiness, WorldCompetitivenessReport, ShadowEconomyIndex) підтверджує наявність потенціалу для виходу з кризи за умови глобальної зміни впливу та взаємозв'язку споживчого набору, прожиткового мінімуму та ВВП. Діючий розмір споживчого кошика не забезпечує нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я. Це суперечить вимогам Закону України «Про прожитковий мінімум». Сучасні зміни національної свідомості українців, підвищення рівня національної гідності та загальне прагнення до формування громадянського суспільства може служити якісною базою для інтеграції соціальних та економічних індикаторів. При цьому важливим є застосування принципу справедливості для всіх верств населення та прозорості розрахунку соціальних індикаторів.

Рушійною силою функціонування такого механізму є національна свідомість українців. Складовою виведення української економіки з кризи може стати запропонована модель інтеграції споживчого набору, прожиткового мінімуму, національної свідомості та ВВП для української економіки, яка передбачає використання споживчого набору як єдиного індикатора, за яким визначаються і соціальні стандарти (прожитковий мінімум), і економічні індикатори (індекс споживчих цін, індекс інфляції).

При цьому важливим є застосування принципу справедливості для всіх верств населення та прозорості розрахунку соціальних індикаторів. Стимулювання придбання вітчизняних товарів як солідарного внеску буде сприяти розширенню споживчого набору та поступовому збільшенню прожиткового мінімуму. Відповідне стримування рівня інфляції буде досягатися через збільшення обсягів попиту і детінізації економіки України.

## Список використаних джерел

1. CIA. Ukrainian GDP [Електронний ресурс]: офіц. веб-портал CIA/CIAMF, World Economic Outlook Database. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>
2. Schnaider F., Enste D. Increasing Schadow Economies All Over the World, Fictionor Reality? A Survey of the Global Evidence of their Size and of their Impact from 1970 to 1995.
3. Бочі А. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання [Електронний ресурс] / А. Бочі, В. Поворозник // Міжнародний центр перспективних досліджень за підтримки Вишеградського фонду. – Режим доступу: <http://icps.com.ua/pub/files/B8.pdf>
4. Бурлуцький С.В. Формування прожиткового мінімуму методом насичення споживчого кошику домогосподарств / С.В. Бурлуцький // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – № 7 (178). – С. 34–41.
5. Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет» від 03.07.1991 № 1284-ХІІ [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1284-12/>
6. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року № 966-ХІV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/966-14/>
7. Ігнатова О. Статистична оцінка доходів населення в Україні [Електронний ресурс] / О. Ігнатова, Т. Стародубцева, М. Тарасенко // Ефективна економіка. – 2013. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1859/>
8. Методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексу споживчих цін [Електронний ресурс]: офіц. веб-портал Держкомстату України. – Режим доступу: [http://ukrstat.org/uk/metod\\_polog/metod\\_doc/2006/519/metod.htm/](http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2006/519/metod.htm/)
9. Писаревська А.К. Основні аспекти формування споживчого кошика в Україні / А.К. Писаревська // Вісник державної фінансової академії: Економічні науки. – 2010. – № 1. – С. 33–39.
10. Роз'яснення прес-служби Держстату України «Поняття «споживчий кошик» не стосується розрахунку індексу споживчих цін» / Держкомстат України. – Режим доступу: [http://ukrstat.org/uk/Noviny/new2011/zmist/r\\_2.htm/](http://ukrstat.org/uk/Noviny/new2011/zmist/r_2.htm/)
11. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія [Електронний ресурс] / за ред. З.С. Варналія. – Режим доступу: [http://old.niss.gov.ua/book/ty\\_n\\_ekon/index.htm/](http://old.niss.gov.ua/book/ty_n_ekon/index.htm/)

## References

1. CIA. Ukrainian GDP, IMF, World Economic Outlook Data base (2015). Available at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html> (accessed 25 February 2015).
2. Schnaider, F., Enste, D. (1995). Increasing Schadow Economies All Over the World, Fictionor Reality, A Survey of the Global Evidence of their Size and of their Impact from 1970 to 1995.
3. Bochi A., Povoroznyk V., *Tin'ova ekonomika v Ukraini: prychny ta shliakhy podolannia. Mizhnarodnyj tsentr perspektivnykh doslidzhen' za pidtrymky Vyshehrads'koho fondu*. Available at: <http://icps.com.ua/pub/files/B8.pdf>
4. Burlutskyy, S.V. (2008). Formation of living wage of consumer basket by saturation of households method. *Journal of East Volodymyr Dahl Ukrainian National University*, no. 7 (178), pp. 34-41 (In Ukrainian).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “About minimum consumer budget”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1284-12> (Accessed 15 February 2015).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine «About living wage», available at: <http://zakon.rada.gov.ua/go/966-14> (Accessed 15 February 2015).
7. Ignatova, O., Starodubtseva, T., Tarasenko M. *Statistical evaluation incomes in Ukraine. Efficient economy*, 2013, vol. 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1859> (In Ukrainian).
8. State Statistics Committee of Ukraine (2015), “The methodological provision of statistical observation on the changes of prices (tariffs) for consumer goods (services) and calculate the con-

sumer price index”, available at: [http://ukrstat.org/uk/metod\\_polog/metod\\_doc/2006/519/metod.htm](http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2006/519/metod.htm) (Accessed 15 February 2015).

9. Pisarevskaya, A.K. (2010). The main aspects of the consumer basket in Ukraine. *Bulletin of the State Academy of Finance, Economics*, no. 1, pp. 33-39 (In Ukrainian).

10. State Statistics Committee of Ukraine (2015), Clarification of the press service of the State Statistics Service of Ukraine, “The notion of” consumer basket “does not apply to the calculation of the consumer price index”, available at: [http://ukrstat.org/uk/Noviny/new2011/zmist/r\\_2.htm](http://ukrstat.org/uk/Noviny/new2011/zmist/r_2.htm) (Accessed 15 February 2015).

11. Clarification of the press service of the State Statistics Service of Ukraine, “The notion of” consumer basket “does not apply to the calculation of the consumer price index”, Available at: [http://ukrstat.org/uk/Noviny/new2011/zmist/r\\_2.htm](http://ukrstat.org/uk/Noviny/new2011/zmist/r_2.htm)

12. Varnaliya, S. (2006). Shadow economy: the nature, characteristics and ways of legalization. Available at: [http://old.niss.gov.ua/book/tyn\\_ekon/index.htm](http://old.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/index.htm) (In Ukrainian).

*В работе сделана критическая оценка существующего механизма взаимодействия потребительской корзины, потребительского набора, прожиточного минимума в украинской экономике. Предложена модель интеграции потребительского набора, прожиточного минимума, национального сознания и ВВП для украинской экономики. Усовершенствованы механизмы влияния на украинскую экономику социальных и экономических индикаторов посредством разработки качественных и количественных механизмов их интеграции.*

**Ключевые слова:** социальные индикаторы, экономические индикаторы, потребительский набор, потребительская корзина, ВВП, прожиточный минимум, индекс потребительских цен.

*The paper made a critical assessment of the existing mechanism of consumer set, consumer basket, and living wage framework in the Ukrainian economy. Integrating model of consumer set, living wage, national consciousness and GDP proposed for the Ukrainian economy. Mechanisms for the integration of social and economic indicators are improved by developing qualitative and quantitative mechanisms of their integration.*

**Key words:** social indicators, economic indicators, consumer set, consumer basket, GDP, living wage, consumer price index.

*Одержано 12.03.2015.*